

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П.ДРАГОМАНОВА**

БОРИСОВА Світлана Володимирівна

УДК 37.04 + 371.214

**РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ
В ПРОЦЕСІ ПРОФІЛЬНОГО ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

13.00.02 – теорія і методика трудового навчання

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2006

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент АПН України
Сидоренко Віктор Костянтинович,
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри трудового навчання і креслення.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Лузан Петро Григорович,
Національний аграрний університет,
завідувач кафедри педагогіки;

кандидат педагогічних наук, професор
Гетта Василь Григорович,
Чернігівський державний педагогічний
університет ім. Т. Г. Шевченка,
завідувач кафедри основ матеріалознавства
і трудового навчання.

Провідна установа: Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України,
відділ психології трудової і професійної підготовки, м. Київ.

Захист відбудеться „30” січня 2007 р. о 14.30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К.26.053.05. в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано „15” грудня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. П. Гнеденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний розвиток освіти визначається двома світовими тенденціями – глобалізацією та переходом від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій, які ґрунтуються на знаннях і визначаються рівнем розвитку суспільства. При цьому інформація (знання) стала елементом соціальної структури, яка швидко і постійно змінюється. В цих умовах основою успішного функціонування як суспільства, так і окремого індивіда є їхня готовність до змін у суспільстві та вміння адаптуватися до них.

Зазначимо, що важливими стають не знання людини як такі і навіть не вміння їх застосовувати в тій чи іншій ситуації, а вміння самостійно знаходити необхідну інформацію, оволодівати новими навичками у відповідності зі змінами суспільства. Оскільки школа готує особистість до активної життєдіяльності в різних сферах економіки, культури, політичного життя, то саме на систему освіти покладаються завдання вирішення проблем соціально-економічного та культурного розвитку.

Ось чому головною тенденцією розвитку освітніх систем кінця ХХ ст. стала переорієнтація навчально-виховного процесу на формування розвиненої особистості, створення максимально сприятливих умов для розкриття потенційних здатностей індивіда і формування самостійної життєвої активності у всіх соціальних сферах, спрямування людини на постійний духовний, моральний і фаховий прогрес.

При цьому головним стратегічним напрямком розвитку системи шкільної освіти в різних країнах, в тому числі Україні, стало вирішення проблеми особистісно-орієнтованого навчання – навчання, де особистість учня знаходиться в центрі уваги педагога; в якому діяльність навчання, пізнавальна діяльність на противагу викладанню є провідною в системі “учитель – учень”.

Таким чином, особистісно-орієнтована система навчання передбачає вирішення завдань зміни традиційної педагогіки педагогікою толерантності, суб’єктно-об’єктних відносин між вчителем і учнем – суб’єктно-суб’єктними, побудови процесу навчання й виховання кожного конкретного учня на основі його природних здібностей з урахуванням задоволення потреб дитини в пізнанні, самопізнанні й розвитку. Тому освітня система повинна мати диференційований характер з урахуванням різних властивостей особистості. З особливою актуальністю ці завдання постають перед старшою школою, що має підготувати людину самодостатню для свідомої життєдіяльності в різних сферах суспільства.

Одним із засобів реалізації зазначених завдань є профільне навчання в старшій школі, яке створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, здібностей, інтересів і потреб учнів, формування у школярів орієнтації на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності, що найповніше реалізує особистісно-орієнтований підхід у навчанні.

Зазначимо, що протягом досить тривалого часу в системі освіти визначалося, що саме

трудове навчання згідно своєї спрямованості забезпечує індивідуальний підхід до дитини, розвиток її здібностей. Але на практиці виявилось, що ця теза лише декларувалася й вирішити визначені завдання було неможливо через відсутність реальних умов для їх виконання при традиційному підході до освіти.

Наслідком змін сучасної системи освіти стали зміни і в трудовому навчанні, що, призвело до необхідності подолання певних суперечностей, а саме: суспільно-педагогічних, породжених невідповідністю рівня політехнічної підготовки молоді сучасним складним процесам, що мають місце в суспільному житті України; теоретико-методичних, що виникають між окремими підходами та аспектами трактування сутності та структури трудового навчання і трудового виховання, між наочно-образною формою уявлень про профільну підготовку в системі педагогічної діяльності та її загальним змістом, що стрімко розвивається; між змістом профільного трудового навчання та методичним забезпеченням процесу реалізації цього змісту; психолого-педагогічних, які існують між вимогами до навчально-виховного процесу та психологічними установками й потребами, віковими та індивідуальними особливостями учнів; між розумінням необхідності забезпечення особистісного розвитку дитини та реальним втіленням цієї необхідності в практичну дійсність.

Отже актуальним є визначення можливості реалізації особистісно-орієнтованого підходу в трудовому навчанні старшокласників через визначення змісту, форм, методів і прийомів навчання, які здатні реалізовувати особистісно-орієнтований підхід.

Сучасна педагогіка накопичила чимало досліджень з різних питань і напрямів удосконалення змісту навчання – Р. С. Гуревич, В.І. Гусєв, Й. М. Гушулей, І. А. Зязюн, В. В. Красвський, В. Г. Кремень, Г.Є. Левченко, І. Я. Лернер, В. С. Ледньов, В. М. Мадзігон, Н. Г. Ничкало, О. Я. Савченко, Г. В. Терещук та ін.; з питань окремих методик, в тому числі методики трудового навчання та креслення – А. П. Верхола, В. Г. Гетто, В. О. Дідух, Н. П. Знамеровська, Т. В. Кравченко, В. В. Кузьменко, Г. М. Мамус, Є.І. Мегем, В. В. Моштук, В. Д. Мусієнко, Л. О. Оршанський, С. П. Павх, В. К. Сидоренко, Т. А. Сиротенко, Б. В. Сіменач, Н. В. Слюсаренко, В. В. Стешенко, А.І. Терещук, В. П. Титаренко, Д. О. Тхоржевський, О. М. Ховрич, Л. М. Хоменко, В.І. Чепок, Л. П. Шпак, Н. П. Щетина та ін.

Аналіз стану сучасної освіти та аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави зробити висновок, що, не зважаючи на чисельні дослідження з проблем змісту навчання, не надавалося належної уваги дослідженням змісту та методики профільного навчання. Тому можна сказати, що теоретичні та методичні аспекти розроблені надто мало.

Необхідність розв'язання зазначених вище суперечностей, недостатня кількість фундаментальних педагогічних досліджень з проблеми реалізації особистісно-орієнтованого підходу в трудовому навчанні зумовили вибір ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ: „Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників”.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи Краматорського економіко-гуманітарного інституту, затвердженого Вченою радою інституту 18 січня 2000 року, протокол № 5 (НДР – 00.1.5.5.4. Науковий напрям “Створення умов та сприяння вільному інтелектуально-творчому, духовному та фізичному розвитку особистості”, проблема – “Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі трудового навчання старшокласників). Тему дисертації затверджено Вченою радою Краматорського економіко-гуманітарного інституту (протокол № 3 від 03.12.2002р.) та узгоджено з бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 3 від 25.03.2003 р.). Тема дисертаційного дослідження входить до плану науково-дослідних робіт на 2005-2007 рр. кафедри трудового навчання та креслення Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова як складова науково дослідної теми “Проектна методика як основа реалізації особистісно-орієнтованого підходу в трудовому навчанні учнів” (№ реєстрації теми УКРНПТІ 0105U00451).

ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ – процес профільного трудового навчання старшокласників.

ПРЕДМЕТ ДОСЛІДЖЕННЯ – особистісно-орієнтований підхід в змісті та методиці профільного трудового навчання старшокласників (на прикладі профілю „Бісерування”).

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ полягає в науковому обґрунтуванні, розробці й експериментальній перевірці ефективності змісту та методики трудового навчання за профілем „Бісерування” з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу.

ГІПОТЕЗА ДОСЛІДЖЕННЯ – навчання за профілем „Бісерування” в старших класах загальноосвітньої школи буде реалізовувати особистісно-орієнтований підхід в процесі профільного трудового навчання старшокласників, якщо структура, зміст і методика викладання профілю будуть розроблені з урахуванням принципів розвитку особистості, диференціації, варіативності, системності в процесі навчання.

Реалізація поставленої мети та гіпотези передбачає вирішення таких **ЗАВДАНЬ ДОСЛІДЖЕННЯ**:

1. конкретизувати поняття особистісно-орієнтованої системи навчання й особистісно-орієнтованого підходу в процесі навчання;
2. розкрити зв'язок профільного навчання з реалізацією особистісно-орієнтованої системи навчання;
3. розробити, з урахуванням особистісно-орієнтованого підходу, зміст та структуру програми трудового навчання (на прикладі профілю „Бісерування”);
4. визначити чинники розвитку особистості, які враховуються в процесі трудового навчання старшокласників (на прикладі профілю „Бісерування”);

5. розробити методичні рекомендації щодо реалізації особистісно-орієнтованого підходу на заняттях з трудового навчання (на прикладі профілю „Бісерування”);

6. експериментально перевірити програму та методiku викладання трудового навчання за профілем „Бісерування”.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є положення теорії пізнання об’єктивної реальності, концепції безперервної освіти, теорії діяльності, теорії розвитку особистості, а також державні нормативні документи України з проблем освіти та виховання (Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті), закон України “Про загальну середню освіту”).

Теоретичну основу дослідження становлять: праці з філософії, психології, етнопсихології, педагогіки та інших наук, що розкривають основні підходи до реалізації особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників. Джерелознавчу базу нашого дослідження складають докторські й кандидатські дисертації, автореферати, монографії, наукові статті в періодичних виданнях із психології, педагогіки тощо.

Для вирішення поставлених завдань використовувались **методи дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової літератури з питань особистісно-орієнтованого підходу до навчання і виховання, класифікація та систематизація теоретичних і експериментальних даних; теоретичне моделювання структури та змісту програми за профілем „Бісерування”; *емпіричні* – методи масового збору інформації – опитування, тестування; бесіди; педагогічні спостереження; розробка програм та методик дослідження, програма педагогічного експерименту з трьома контрольними групами.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилася на базі загальноосвітніх шкіл № 4, № 6, № 10 і № 16 м. Краматорська, Першої української гімназії м. Краматорська, ліцею „Оптиміст” м. Слов’янська, загальноосвітньої школи № 2 м. Красний Лиман Донецької області. В експериментальному дослідженні брали участь 144 учня, 10 учителів та 7 викладачів вищих навчальних закладів.

Організація дослідження. Дослідження проводилось протягом 1997-2005 років у чотири етапи.

На **першому етапі** (1997-1999 р р.) здійснено теоретичний аналіз проблем трудового навчання та вивчено практичний досвід майстрів декоративно-ужиткового мистецтва у галузі бісерування, що дало можливість виділити найбільш поширені техніки виконання виробів з бісеру. Визначені об’єкт, предмет, мета, завдання дослідження та сформульована гіпотеза дослідження.

На **другому етапі** (1999-2002 р р.) здійснено теоретичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з психофізіологічних та психолого-педагогічних аспектів реалізації особистісно-орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі загальноосвітніх закладів. Обґрунтовані структура і зміст програми з трудового навчання за профілем „Бісерування”.

Розроблена методика визначення розвитку провідних психофізіологічних якостей, які необхідні для виконання учнями виробів з бісеру. В процесі дослідно-експериментальної роботи були розроблені методичні рекомендації щодо особистісно-орієнтованого підходу на заняттях з трудового навчання. Здійснена корекція змісту програми та розроблена система виробів з бісеру.

На **третьому етапі** (2002-2004 р.р.) з метою перевірки гіпотези проводився педагогічний експеримент з трьома контрольними групами. Відбувалася систематизація й узагальнення результатів дослідно-експериментальної роботи. Проведена кількісна і якісна обробка здобутих результатів з подальшим формулюванням відповідних висновків, оцінкою результатів експериментальної роботи загалом, розробкою рекомендацій щодо впровадження результатів дослідження в практику загальноосвітньої школи.

Четвертий етап (2004-2005 р.р.) – здійснено теоретичні узагальнення за результатами дослідження, літературне оформлення дисертаційної роботи, сформульовані загальні висновки, впроваджено результати дослідження у практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів.

Наукова новизна і теоретичне значення дослідження полягає в тому, що узагальнено погляди на проблему необхідності особистісно-орієнтованого навчання та виховання учнів, теоретично обґрунтована диференціація навчання як основа профільного навчання старшокласників, проведено аналіз підходів до створення профільних навчальних програм, науково визначений та обґрунтований, згідно напрямів діяльності, зміст програми з трудового навчання за профілем „Бісерування”, конкретизовано чинники, які враховуються в процесі профільного трудового навчання старшокласників.

Практичне значення дослідження полягає у розробці й впровадженні в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів програми з трудового навчання за профілем „Бісерування” (гриф Міністерства освіти і науки від 13.06.2003 р. за № 14/18.1-483); розробленні і апробації методики діагностування провідних якостей учнів, необхідних для опанування і виконання виробів з бісеру; визначенні методичних засад реалізації особистісно-орієнтованого підходу в процесі трудової підготовки учнів старших класів на прикладі профілю „Бісерування”; експериментальній перевірці педагогічної результативності запропонованих методичних рекомендацій.

Особистий внесок. У статті "З досвіду роботи гуртка "Прикрась свій дім"", написаній у співавторстві, особистим внеском автора є розробка програми гуртка, обґрунтування послідовності виготовлення виробів за видами діяльності. У статті "Художнє бісерування як засіб національного виховання школярів", написаній у співавторстві, особистим внеском автора є розробка методичних рекомендацій з навчання виконання виробів з бісеру в техніці ткацтва і технології виконання гердану. У статті "Визначення функцій змісту програми з трудового навчання", написаній у співавторстві, автором виділені основні та специфічні функції змісту програми з трудового навчання за профілем.

Вірогідність одержаних результатів дослідження забезпечується теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних позицій, використанням взаємодоповнюючих методів, адекватних об'єкту, предмету, меті та завданням дослідження, поєднанням кількісного та якісного аналізів експериментальних даних, обробки одержаних результатів за допомогою методів математичної статистики, апробацією основних положень на міжнародних і регіональних конференціях та участю автора в експериментальній роботі.

Апробація основних положень дисертації. Хід і основні результати дослідження доповідалися і були схвалені на міжнародних науково-практичних конференціях „Розвиток інтелектуально-творчого і духовного потенціалу особистості в процесі її становлення” (Краматорськ, 2000 р.), „Україна – Китай: стратегія співробітництва” (Краматорськ, 2004 р.), IX-й Міжнародній науково-практичній конференції „Формування громадянського суспільства в контексті Європейської інтеграції” (Рівне, 2005); на науково-практичних конференціях: „Актуальні проблеми реформування економіки і трансформації суспільства України у перехідний період” (Краматорськ, 2002 р.), „Підготовка вчителя в сучасних умовах” (Слов'янськ, 2003 р.).

Також обговорення програми трудового навчання для 10-12 класів загальноосвітніх закладів за профілем „Бісерування” (гриф Міністерства освіти і науки за № 14/18.1-483 від 13.06.2003 р.) було здійснено на нарадах обласного відділу освіти у 2003р., 2004 р., у п'яти загальноосвітніх закладах м. Донецька та семи загальноосвітніх закладах Донецької області (довідка № 2 від 24.02.2004). Матеріали дослідження використовуються на курсах підвищення кваліфікації вчителів трудового навчання.

Теоретичні положення та практичні рекомендації, одержані за результатами дисертаційного дослідження, впроваджено у практику роботи Слов'янського державного педагогічного університету (довідка № 66-01-179 від 15.04.2005), Красноармійського педагогічного училища (довідка № 87 від 19.12.2005), загальноосвітньої школи № 4 м. Краматорська Донецької обл. (довідка № 52 від 19.01.2006), Ганнівської загальноосвітньої школи Донецької обл. (довідка № 21 від 6.02.2006), загальноосвітньої школи № 17 м. Дружківки Донецької обл. (довідка № 87 від 12.05.2006), Костянтинівської гімназії із загальноосвітньою школою I ступеня Донецької обл. (довідка № 11 від 07.09.2005), загальноосвітньої школи № 2 м. Красний Лиман Донецької обл. (довідка № 1 від 12.02.2004), навчально-виховного комплексу “Загальноосвітня школа I-III ступеня – дошкільний навчальний заклад” Костянтинівської міської ради Донецької обл. (довідка № 57 від 3.03.2006).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження відображені у 11 публікаціях автора, з них: одноосібних – 8, у співавторстві – 3 та 1 програма з трудового навчання, рекомендована Міністерством освіти і науки України для апробації та використання. 9 з публікацій надруковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України,

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (209 найменувань) та 22 додатка. Робота містить 19 таблиць, 10 рисунків, 4 схеми, 7 діаграм. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 268 сторінок комп'ютерного набору, з яких основний текст – 190 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність і доцільність теми дисертаційного дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу і завдання дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію та впровадження одержаних результатів дослідження.

У першому розділі – „**Особистісно-орієнтований підхід в процесі профільної підготовки учнів старших класів**” – розкрито теоретичний аналіз педагогічної і психологічної літератури, сучасні тенденції розвитку і реформування системи освіти, що обумовлені соціально-економічними і культурними потребами суспільства.

Проведений аналіз літературних джерел показав існування різних моделей освіти: традиційної, раціоналістичної і гуманістичної. Традиційна модель характеризується консервативною роллю школи, де індивідуум розглядається лише як носій певних знань, як зразок певної поведінки. Раціоналістична – до центру уваги ставить способи засвоєння знань учнями, способи розумових дій. Гуманістична – зорієнтована на культурний розвиток учня, на міжособистісне спілкування, де старшокласник виступає як суб'єкт суспільства, який реалізує потребу в саморозвитку, тобто за суттю ця система є особистісно-орієнтованою. Також визначено, що на сучасному етапі чітко окреслені дві моделі освіти: формуюча (традиційна) та гуманістична (особистісно-орієнтована).

Проаналізувавши погляди вітчизняних і зарубіжних дослідників в галузі особистісно-орієнтованої освіти, було з'ясовано, що більшість з них відзначає можливість і необхідність оновлення освіти і пропонує свої підходи до розуміння проблеми і впровадження в дійсність запропонованих ідей.

На основі результатів аналізу відповідних психолого-педагогічних досліджень конкретизовані основні характеристики особистісно-орієнтованого навчання: орієнтація не на середнього учня, а визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної дитини, наділеної неповторним суб'єктивним досвідом; учень є центром навчального процесу, в якому відбувається зміна відносин між учителем і учнем з суб'єкт-об'єктних на суб'єкт-суб'єктні, де головним завданням процесу навчання є не надбання учнем певної суми знань, умінь і навичок, а розвиток особистості учня згідно його природних нахилів, що вимагає стимулювання пізнавальної діяльності учня.

Концепцією особистісно-орієнтованого навчання старшокласників закладена необхідність

профільного навчання, оскільки воно реалізує диференціацію навчання. Були розглянуті види диференціації, тобто групування учнів для навчання на основі певних особливостей. В психолого-педагогічних дослідженнях зазначається, що для формування однорідних груп всередині класу необхідна рівнева диференціація, з якою пов'язується розробка змісту навчального матеріалу на декількох рівнях (найчастіше на трьох) і дотримання виконання певних умов навчання. Другий вид диференціації – за змістом – лежить в основі профільного навчання і полягає у виділенні дисциплін, обов'язкових до вивчення за певним профілем, а також обсягу їх вивчення, що пов'язано з визначенням учнями їх професійного вибору.

У навчальному процесі також розрізняється внутрішня диференціація (при якій враховуються індивідуальні особливості учня в умовах організації навчальної діяльності на уроці, тому вона наближена до поняття індивідуалізація) і зовнішня (яка характеризується спеціальним об'єднанням відмінних одна від одної навчальних груп).

На основі узагальнення теоретичних даних зроблено висновок про те, що за своєю сутністю рівнева диференціація подібна до внутрішньої, оскільки стосуються особливостей перебігу процесу навчання, який організується власне учителем з метою врахування індивідуальних особливостей учня; а диференціація за змістом подібна до зовнішньої, адже спрямована на попередню організацію колективу дітей за певними принципами. Кожна з визначених пар видів диференціації розглядає цілісний процес, але з різних кутів зору.

У старшій школі основним способом організації диференційованого навчання є профільне. Критеріями формування профільних класів є інтереси і нахили учнів, їх здібності і професія, яка проектується. Крім того, на вибір профілю навчання впливають – бажання батьків, соціальні зміни, які відбуваються в суспільстві; особливості регіону і соціально-культурного оточення учнів; регіональні потреби ринку праці; наявність необхідної матеріально-технічної бази в школі для профільного навчання. Аналіз досвіду країн ближнього і дальнього зарубіжжя показав, що, в переважній більшості, профільне навчання запроваджується останніми роками в середніх навчальних закладах. Номенклатура профілів обмежена, профільна школа може існувати як самостійний навчальний заклад певного типу.

Процес переходу старшої школи на профільне навчання в Україні наразі стикається з певними труднощами, адже повноцінна реалізація профільного навчання потребує цілеспрямованого формування контингенту учнів, створення відповідного навчально-методичного забезпечення (навчальних програм, підручників, дидактичних матеріалів) для кожного напрямку профільного навчання, розробки методичних рекомендацій щодо поліпшення процесу навчання, спеціальна підготовка вчителів. На часткове вирішення цих проблем і було спрямоване дане дослідження.

Усвідомлення змін, що відбуваються в змісті освіти, призвело до розуміння необхідності

створення варіативних навчальних програм, які ґрунтуються на базовому державному компоненті змісту освіти, реалізують нові підходи в навчанні, розкривають важливі сфери життєдіяльності нації, держави, самобутню культуру, духовність рідного народу і зорієнтовані на урахування природних задатків, здібностей учнів, місцевих і регіональних умов. Оскільки всі навчальні програми організовують певним чином навчальну діяльність, а процес пізнання в навчальному процесі регламентується змістом навчальної програми, то система ознайомлення з матеріалом предмета закладається вже при попередньому формуванні змісту і структури програми. Компоненти змісту програми профільного трудового навчання були сформовані відповідно до компонентів змісту освіти: когнітивного досвіду особистості, досвіду практичної і творчої діяльності.

На підставі аналізу змісту освіти й теоретичного узагальнення підходів до визначення функцій навчальних курсів, нами виділені дві групи функцій, які забезпечують реалізацію змісту програми трудового навчання за профілем „Бісерування”: основні (онтологічна, орієнтаційна, оціночна, продуктивна, перетворююча, регулятивна) і специфічні (особистісно-орієнтована, коригуюча, інтегративна та соціальна).

Аналізуючи існуючі підходи до формування змісту програм було з'ясовано, що підхід, за якого в основу змісту програми закладається зміст відповідної науки, система знань і методів пізнання, які характерні для неї і відображається історичний шлях розвитку наукового знання, не може бути використаний при побудові змісту програм трудового навчання, пов'язаних з різними видами декоративно-ужиткового мистецтва, через відсутність відповідної науки. Тому був використаний інший підхід до формування змісту профільної програми, який відбувається на основі аналізу діяльності фахівців профілю, передбаченого для вивчення в школі.

Також при розробці змісту й структури програми трудового навчання нами були враховані принципи особистісно-орієнтованої системи навчання, а саме системності (через виділення напрямків роботи та розробку логічних схем побудови навчального матеріалу), інтегративності (через застосування міжпредметних зв'язків та зв'язків з наявним досвідом учнів), варіативності (через вибірковість об'єктів праці), узгодження наукових та навчальних знань (через використання наукових надбань інших галузей знання для вирішення навчальних завдань з профілю).

Враховуючи вищезазначені умови формування змісту навчальної програми, при визначенні змісту й структури програми трудового навчання для 10-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів за профілем „Бісерування” були виділені чотири напрями діяльності, які є наскрізними для всього курсу навчання: вивчення історії становлення і розвитку виконання виробів з бісеру, вивчення основ композиції, вивчення технік бісерування, виконання виробів на основі вивчення технік бісерування; а також надані пояснення до змісту навчального матеріалу в процесі навчання, фактичний матеріал наочно проілюстровано схемами послідовності вивчення кожного з напрямів.

Програма створена відповідно до вимог, які висуваються до авторських навчальних програм.

У другому розділі „**Методичні засади реалізації особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання**” визначено особливості трудового навчання учнів старшої школи за профілем „Бісерування”.

На підставі аналізу діяльності фахівця з виготовлення виробів з бісеру була розроблена професіокартка „Бісерувальниця”, де визначені загальні характеристики професії (зміст діяльності, знаряддя, засоби і умови праці), вимоги до індивідуальних особливостей спеціаліста (відмінна зорова пам'ять, тонке кольоророзрізнення, точна зорово-моторна координація (на рівні рухів рук), наполегливість, терплячість тощо), медичні протипоказання, вимоги до професійної підготовки, споріднені професії.

Спираючись на згадані характеристики професійної діяльності, нами були конкретизовані чинники, які враховуються в процесі реалізації особистісно-орієнтованого підходу до трудового навчання старшокласників: об'єктивні (особливості віку, стать, стан здоров'я, розмір навчального навантаження, характер і тривалість відпочинку) і суб'єктивні (мотивація навчання, рівень знань, психофізіологічні можливості, нервово-психічна стійкість, особистісні якості, працездатність, стомлюваність). Об'єктивні чинники враховуються при відборі учнів у класи певного профілю, при плануванні та організації власне навчального процесу і полягають у врахуванні періодів працездатності протягом року та уроку трудового навчання, стану майстерень, організації робочого місця, робочої пози учня, профілактичних заходів щодо запобігання стомлення. Суб'єктивні чинники змінюються в процесі навчання, тому можливо не тільки діагностувати їх прояв, але й впливати на них і досягати змін їх показників в процесі навчання. За результатами дослідження мотивів навчання учнів експериментальної групи визначено, що більшість мотивів навчання ($\approx 75\%$) відноситься до зовнішніх мотивів, але деякі зовнішні мотиви підштовхують формування мотивів внутрішніх.

До особистісних якостей, які необхідні для занять з трудового навчання за профілем „Бісерування”, нами віднесені наполегливість, посидючість, терплячість. Крім того, виділені провідні психофізіологічні якості, які необхідні для опанування учнями прийомів бісерування – це тактильна чутливість пальців до дрібних деталей, зорова пам'ять, зорово-моторна координація, тактильна чутливість та рухливість пальців під час роботи з голкою, координація зорового сприйняття з тактильною чутливістю та рухливістю пальців. Для визначення рівня розвитку цих якостей нами була розроблена методика, яка складалася з п'яти завдань на визначення: чутливості пальців до дрібних деталей різних розмірів, на співвідношення чутливості пальців і зорового сприйняття, зорової пам'яті, зорово-моторної координації, чутливості і рухливості пальців під час роботи з голкою, уважності, а також на визначення уміння аналізувати кольорові сполучення та організаційні уміння, які опосередковано впливають на створюваний виріб.

У процесі порівняння результатів попереднього і контрольного тестувань, які відбувалися під час проведення педагогічного експерименту, визначено, що за період навчання відбулися позитивні зміни у рівні розвитку вищезазначених якостей, оскільки на початку навчання у більшості учнів визначався середній рівень розвитку якостей (54,17% від загальної кількості учнів), а наприкінці першого року навчання зменшилась кількість учнів, у яких спостерігався низький і середній рівні розвитку з відповідним збільшенням учнів з визначеними достатнім і високим рівнями розвитку якостей.

На основі узагальнення результатів теоретичних досліджень нами були виділені умови реалізації особистісно-орієнтованого підходу при формування знань, умінь і навичок старшокласників в процесі трудового навчання за профілем „Бісерування”, а саме :

- опрацювання навчального матеріалу в індивідуальному темпі, який будується на основі розуміння індивідуальної сутності учня;
- залучення учнів до аналізу етапів вирішення навчального завдання, орієнтація на використання різних способів дій, залучення до аналізу власних ускладнень, навчання творчим пошуковим процедурам;
- максимальна самостійність учнів;
- навчальний матеріал з трудового навчання у процесі самостійного його вивчення учнями повинен забезпечувати виявлення змісту суб’єктивного досвіду учня, засвоєння нових знань учнями відбувається на основі постійного перетворення набутого суб’єктивного досвіду;
- навчальний матеріал повинен бути побудований таким чином, щоб можна було забезпечити можливість учню обирати зміст, вид та форму завдань для практичної роботи згідно програми з трудового навчання за профілем;
- стимулювання творчих намагань учнів, використання якісних оцінок не тільки за кінцевий результат, але й за процес його досягнення.

На підставі виділених умов та аналізу результатів проведеної дослідно-експериментальної роботи були конкретизовані методичні засади реалізації особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників, а саме: 1) зміна акцентів в методах навчання з ілюстративно-пояснювальних на пошуково-дослідницькі через пов’язування отриманої інформації зі знаннями, що вже отримані учнями (з їх наявним суб’єктивним досвідом) та можливістю використовувати її в майбутньому, використання діалогічного методу; 2) варіативність у формах організації роботи, відборі наочності, дидактичних посібників, методів і прийомів навчання та оцінювання знань; 3) інтеграція різних галузей знань, яка забезпечується через використання можливостей комп’ютерної техніки, інформаційну підтримку за допомогою електронних текстів, ресурсів Інтернету, через контакти з культурою і досвідом інших людей, застосуванням в навчальному процесі надбань інших наук та галузей знання; 4) застосування

лабораторно-практичних та графічних робіт для забезпечення кращого сприйняття та осмислення учнями навчального матеріалу, розвитку аналітичного мислення, абстрагування та формування зв'язків між теоретичними й практичними знаннями; 5) стимулювання максимальної самостійності, емоційного самовираження та вияву творчих здібностей через диференційовані види самостійної роботи від повністю регламентованої учителем діяльності до творчої діяльності учнів з невеликою керівною функцією учителя, використання самостійного вивчення основної та додаткової навчальної літератури, проведення творчих конкурсів, захистів проєктів, виставок тощо.

В процесі дослідно-експериментальної роботи було проведене експертне оцінювання розробленої нами програми трудового навчання за профілем „Бісерування”, яке складалося з семи етапів: формування групи експертів, складання переліку вимог до програми за профілем, анкетування експертів, обробка результатів попереднього анкетування, індивідуальні бесіди з експертами з метою вдосконалення програми, оцінювання експертами програми, відкоректованої згідно попередніх зауважень, обробка результатів оцінювання. Це дало можливість уточнити структуру й розширити зміст програми.

В ході педагогічного експерименту передбачалося з'ясування реалізації особистісно-орієнтованого підходу в профільному трудовому навчанні через визначення впливу навчання за профілем „Бісерування” на рівень сформованості знань, умінь виконання виробів з бісеру та творчого мислення старшокласників на основі розробленої нами програми педагогічного експерименту з трьома контрольними групами. Показниками впливу навчання за програмою вважались зміни рівня знань, умінь виконання виробів з бісеру та творчого мислення, які встановлювались за результатами попереднього і контрольного тестувань.

Експериментальна робота проводилась у три етапи. На першому етапі педагогічного експерименту з'ясовувалися наявні в учнів експериментальної групи та контрольної групи № 1 рівень знань, умінь в галузі бісерування і творчого мислення. Був зазначений наступний розподіл учнів за рівнями знань і умінь і творчого мислення: низький рівень (41,67%); середній рівень (29,17%); достатній рівень (25 %); високий рівень (4,16%).

На другому етапі педагогічного експерименту протягом двох років відбувалось навчання за розробленою нами програмою за профілем „Бісерування” в експериментальній групі та контрольній групі № 2. Також на початку та наприкінці першого року навчання в експериментальній групі було проведене опитування учнів і батьків щодо ставлення до профілю „Бісерування”. Аналіз результатів засвідчив збільшення зацікавленості учнів матеріалами курсу і усвідомлення ними того, що матеріал, який вивчається не такий простий, як здавалося на початку навчання.

На третьому етапі експериментальної роботи в усіх групах було проведено контрольне тестування, аналіз результатів якого показав підвищення рівня знань, умінь з бісерування і творчого мислення учнів в експериментальній та контрольній групі № 2. Зміни в результатах розподілу учнів

за рівнями знань, умінь в галузі бісерування та творчого мислення визначених груп подані в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняння результатів розподілу учнів за рівнями знань і умінь за результатами контрольного тестування (%)

№ п/п	Група	Розподіл учнів за рівнями (за результатами попереднього тестування) (%)				Розподіл учнів за рівнями (за результатами контрольного тестування) (%)			
		низький	середній	достатній	високий	низький	середній	достатній	високий
1.	Експериментальна	41,67	29,17	25	29,17	4,17	33,33	41,67	20,83
2.	Контрольна № 1	41,67	29,17	25	29,17	37,5	29,17	29,17	4,16
3.	Контрольна № 2	-	-	-	-	8,33	33,33	41,67	16,67
4.	Контрольна № 3	-	-	-	-	37,5	33,33	29,17	0

Контрольне тестування в експериментальній групі показало, що у порівнянні з попереднім тестуванням кількість учнів, які показали низький рівень знань, умінь виконання виробів з бісеру і творчого мислення, зменшилась на 37,5%, в той час, як серед учнів, які показали середній рівень знань, умінь виконання виробів з бісеру і творчого мислення є приріст 4,16%. Достатній рівень знань, умінь виконання виробів з бісеру і творчого мислення показали 41,67% учнів, а високий – 20,83%, що відповідно вище за попередні результати на 16,67% в обох випадках. Одержані кількісні показники носять закономірний характер. Розподіл учнів контрольної групи № 2, з одного боку, досить суттєво відрізняється від розподілу учнів контрольної групи № 1 за рівнем знань, умінь і навичок, а з іншого, – не має суттєвої різниці від розподілу учнів експериментальної групи. Статистична значимість визначених показників оцінювалась за допомогою χ^2 – квадрата. При порівнянні результатів експериментальної та контрольних груп № 1 та № 3, отримані нами величини 9,64 та 11,92 відповідно більші за критичне значення 7,82, а отже між цими групами присутня статистично значуща різниця. Величина, отримана нами при порівнянні результатів експериментальної та контрольної № 2 груп 0,4, менша цього критичного значення, а отже між цими групами відсутня статистично значима різниця. Тому є всі підстави стверджувати, що результати дослідно-експериментальної роботи є достовірними. Узагальнені результати проведеної експериментальної роботи свідчать про правомірність сформульованої нами гіпотези дослідження.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дослідження дає підстави зробити такі **висновки**:

1. Проведене дослідження переконливо засвідчує, що в умовах швидкого розвитку сучасного суспільства система освіти вимагає оновлення і підвищення рівня інтелектуального розвитку особистості, яка, з одного боку, стає основним показником прогресу, а з іншого – головною передумовою подальшого вирішення нагальних потреб суспільства. Так як школа готує людину до активної діяльності в різних сферах економіки, культури, політичного життя, то і система освіти повинна сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Не зважаючи на те, що останніми десятиліттями система освіти стала предметом досліджень значного кола науковців, дотепер питання особливостей процесу викладання, умов проведення занять, методичних прийомів, особливостей організації всього процесу навчання і, зокрема, особистісно-орієнтованого навчання в трудовій підготовці старшокласників залишається відкритою.

2. Аналіз і узагальнення різних підходів до визначення понять "особистісно-орієнтована система навчання" й "особистісно-орієнтований підхід в процесі навчання", відображених в наукових публікаціях, дали змогу конкретизувати особистісно-орієнтовану систему як таку, що враховує індивідуальні задатки і здібності учня, використовує передові педагогічні та інформаційні технології не тільки для оволодіння учнями певною сумою знань, умінь і навичок, але й сприяє розвитку особистості учня. А під особистісно-орієнтованим підходом у процесі навчання слід розуміти втілення положень особистісно-орієнтованої системи навчання в практику навчально-виховного процесу, який має специфічну мету, зміст, технології, що орієнтовані на розвиток і саморозвиток учня. При цьому необхідно враховувати, що успішність реалізації особистісно-орієнтованого підходу прямо залежить від організації процесу навчання, від формування класного колективу за профілем і методичних особливостей проведення занять.

3. Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що в основі профільного навчання закладені різні види диференціації. По-перше, при формуванні контингенту учнів використовується зовнішня диференціація, а при плануванні результатів навчальної діяльності – рівнева. Також профільне навчання є засобом індивідуалізації навчання, який дає можливість більш повно враховувати інтереси, здібності і професійні наміри учнів. Отже, профільне навчання реалізує принципи, за якими функціонує особистісно-орієнтована система навчання, а саме принципи диференціації та розвитку учня, виходячи з його індивідуальних особливостей.

4. Особистісно-орієнтований підхід в процесі формування змісту програми профільного трудового навчання буде реалізовано, якщо будуть враховані функції, які забезпечують реалізацію змісту програми профільного трудового навчання з позиції особистісно-орієнтованого підходу (основні - онтологічна, орієнтаційна, оціночна, продуктивна, перетворююча, регулятивна – і специфічні – особистісно-орієнтована, коригуюча, інтегративна та соціальна), компоненти змісту освіти (когнітивний досвід особистості, досвід практичної і творчої діяльності), підходи до

формування змісту й структури програми.

5. У відповідності до вищезазначеного аналізу розроблено зміст і структуру програми трудового навчання за профілем „Бісерування” (гриф Міністерства освіти і науки надано 13.06.2003 р. за № 14/18.1-483). Ця програма розроблена з урахуванням систематизації наявного досвіду в галузі створення виробів з бісеру згідно логічних схем формування знань, умінь і навичок в зазначеній галузі і відповідає вимогам, які висуваються до авторських навчальних програм.

6. В результаті проведеного експериментального дослідження були конкретизовані об'єктивні чинники, які повинні враховуватися при відборі учнів та плануванні процесу навчання, та визначені суб'єктивні чинники розвитку особистості. Врахування суб'єктивних чинників розвитку особистості (мотивації навчання, рівня знань, психофізіологічних можливостей, нервово-психічної стійкості, особистісних якостей, працездатності і ін.) сприяє інтенсивнішому і якіснішому опануванню учнями певними видами діяльності.

7. Для визначення рівня розвитку психофізіологічних якостей, які необхідні для опанування учнями прийомів бісерування (це тактильна чутливість пальців до дрібних деталей, зорова пам'ять, зорово-моторна координація, тактильна чутливість та рухливість пальців під час роботи з голкою, координація зорового сприйняття з тактильною чутливістю та рухливістю пальців) була розроблена методика, яка складалася з п'яти завдань на визначення чутливості пальців до дрібних деталей різних розмірів, на співвідношення чутливості пальців і зорового сприйняття, зорової пам'яті, зорово-моторної координації, чутливості і рухливості пальців під час роботи з голкою, уважності, а також на визначення уміння аналізувати кольорові сполучення та організаційні уміння, які опосередковано впливають на створюваний виріб.

8. Теоретично обґрунтовано та експериментально доведено, що особистісно-орієнтований підхід в процесі профільного трудового навчання старшокласників реалізується через: використання діалогічних методів навчання; формування зв'язків з різними галузями знання; широку варіативність процесу навчання; використання диференційованих завдань, які дозволяють учню самому обирати рівень, спосіб і форму виконання завдання; створення позитивного емоційного настрою на роботу у всіх учнів класу; розвиток і стимулювання максимальної самостійності в процесі навчання; використання проблемних творчих завдань; оцінювання, яке аргументується за декількома параметрами (правильність, самостійність, оригінальність); розвиток особистісних якостей учнів тощо.

9. Результати експериментальної роботи підтверджують педагогічну результативність реалізації змісту програми трудового навчання за профілем „Бісерування” з урахуванням визначених особливостей процесу навчання. Свідченням цього слід вважати статистично значимі зміни в комплексі таких елементів як рівень знань, умінь при роботі з бісером та творчого мислення.

Ми цілком усвідомлюємо, що проведене нами дослідження не вирішує всіх проблем,

пов'язаних з реалізацією особистісно-орієнтованого навчання в старшій школі. Надалі слід детально вивчити функції навчальних програм, які повинні забезпечувати особистісний розвиток учнів, визначити функції профілів предметів, які реалізуються в сучасній школі, вивчити зв'язок реалізації особистісно-орієнтованого підходу в старшій школі й у закладах, обраних учнями для продовження освіти та дослідити ряд інших аспектів, спрямованих на вдосконалення навчального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

1. Борисов В.В., **Борисова С.В.** З досвіду роботи гуртка “Прикрась свій дім” // Трудова підготовка в закладах освіти. – 1998. – № 4. – С. 31-34. (Автором розроблена та запропонована програма гуртка, обґрунтована послідовність виготовлення виробів за розділами).
2. **Борисова С.В.**, Борисов В.В. Художнє бісерування як засіб національного виховання школярів // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 2. – С. 22-24. (Автором запропоновані методичні рекомендації з навчання виконання виробів з бісеру в техніці ткацтва і технології виконання гердану).
3. **Борисова С.В.** Пропонуємо виготовити // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2000. – № 4. – С. 19-20.
4. **Борисова С.В.** Великодне яйце з бісеру // Трудова підготовка в закладах освіти. – 2003. – № 2. – С. 44-47.
5. **Борисова С.В.** Психофізіологічні умови ефективного навчання учнів старших класів за профілем „Бісерування” // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов’янськ, 2003. – С. 241-244.
6. Програма трудового навчання для 10-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів за профілем „Бісерування” / Авт.-укл. **С.В.Борисова**. – К., 2003. – 24 с.
7. **Борисова С.В.** Формування змісту програми з трудового навчання за профілем / Проблеми освіти: Наук.-метод. зб. / Кол. авт. – К.: Наук. метод. центр вищої освіти, 2004. – Вип. 38. – С.17-25.
8. **Борисова С.В.** Проектно-технологічна діяльність на заняттях з „Бісерування” // Гуманізація навчально-виховного процесу: Зб. наук. праць. – Випуск 29. / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов’янськ, 2006. – С. 9-13.
9. **Борисова С.В.** Аналіз термінології особистісно-зорієнтованої парадигми навчально-виховного процесу / Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. – Випуск 30. / За заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов’янськ, 2006. – С. 13-16.
10. **Борисова С.В.** Експертне оцінювання програми трудового навчання за профілем “Бісерування” / Гуманізація навчально-виховного процесу. Збірник наукових праць. Випуск 33. / За

заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ: Видавничий центр СДПУ, 2006. – С.100-105.

11. Борисов В., **Борисова С.** Визначення функцій змісту програми з трудового навчання / Prace naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie / Seria: Edukacja Techniczna i Informatyczna / Pod red. J.Wilsz. – 2006. – Том I. – S. 153-165. (Автором виділені основні та специфічні функції змісту програми з трудового навчання за профілем).

Борисов В., **Борисова С.** Визначення функцій змісту програми з трудового навчання / Наукові праці Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові / Серія Технічна й інформаційна освіта / За ред. Й. Вільш. – 2006. – Том I. – С.153-165. (Автором виділені основні та специфічні функції змісту програми з трудового навчання за профілем).

АНОТАЦІЯ

Борисова С.В. Реалізація особистісно-орієнтованого підходу в процесі профільного трудового навчання старшокласників. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика трудового навчання / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2006.

У дисертації розкриті підходи до розуміння поняття особистісно-орієнтованого навчання, зазначений взаємозв'язок диференціації в навчальному процесі і профільного навчання в старшій школі. Розкриті підходи до формування змісту навчальних програм. Визначені зміст програми трудового навчання за профілем „Бісерування” для учнів 10-12 класів загальноосвітньої школи, її структура, логічна схема побудови, функції, які забезпечують реалізацію змісту програми, напрямки діяльності за цією програмою.

Визначені чинники, які впливають на психофізіологічний стан учнів старшої школи, зазначені провідні психофізіологічні якості, які необхідні для опанування учнями виконання виробів з бісеру, розроблена методика з визначення їх розвитку. Представлена методика формування у старшокласників знань, умінь і навичок за профілем „Бісерування”. На основі проведеного дослідження встановлений вплив навчання за профілем „Бісерування” на формування в учнів знань, умінь і навичок створення виробів з бісеру, розвиток відповідних якостей особистості.

Основний зміст дисертації викладено у 11 публікаціях автора.

Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, профільне навчання, трудове навчання, бісерування.

АННОТАЦІЯ

Борисова С.В. Реализация личностно-ориентированного обучения в процессе профильного трудового обучения старшекласников. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по

специальности 13.00.02 – теория и методика трудового обучения / Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова. – Киев, 2006.

Диссертация посвящена исследованию возможностей реализации личностно-ориентированного подхода в процессе трудового обучения. Исследование подтверждает, что личностно-ориентированный подход становится основой современной системы образования. Его внедрение обусловлено современными тенденциями направленности обучения на развитие личности школьника, его качеств на основе учета индивидуальных особенностей школьника.

В диссертации анализируются современные подходы к пониманию личностно-ориентированного обучения и близких к нему понятий, которые используются в психолого-педагогических исследованиях. Отмечена связь дифференциации в учебно-воспитательном процессе с формированием и функционированием профильного обучения. Проведен анализ практики профильного обучения в различных странах.

Проанализированы подходы к формированию содержания профильных учебных программ. На этом основании разработано содержание программы трудового обучения по профилю „Изготовление изделий из бисера”, выделены направления деятельности, которые являются сквозными для всего курса обучения, разработана логическая структура построения содержания программы. Также представлена процедура проведенной экспертной оценки программы трудового обучения по профилю „Изготовление изделий из бисера”.

На основе разработанной профессиокарточки мастера по изготовлению изделий из бисера определены и рассмотрены объективные и субъективные факторы развития личности, которые необходимо учитывать в процессе профильного обучения учащихся старших классов. Разработана методика определения психофизиологических качеств личности школьника, влияющих на овладение учащимися умениями выполнять изделия из бисера.

Разработаны методические рекомендации по реализации личностно-ориентированного подхода в процессе профильного трудового обучения старшеклассников на примере разработанного нами профиля „Изготовление изделий из бисера”. В соответствии с ранее выделенными направлениями деятельности, предложена система изделий, которые рекомендуются для выполнения на занятиях, обоснованы различия в самостоятельной деятельности учащихся на занятиях по профилю в соответствии с индивидуальными особенностями школьников, особое внимание уделено проектно-технологической деятельности учащихся. Обоснованы особенности оценивания знаний, умений и навыков учащихся по данному профилю.

На основании экспериментальной проверки методики обучения учащихся старшей школы изготовлению изделий из бисера определено, что разработанная методика является доступной для использования на уроках трудового обучения по общеобразовательному, гуманитарному и

художественно-эстетическому профилям общеобразовательной школы. В результате обучения по данной программе трудового обучения существенно повышается уровень знаний, умений учащихся по изготовлению изделий из бисера и творческого мышления, обучение способствует развитию психофизиологических качеств школьников, дает возможность работать учащимся в свойственном им темпе, создавать изделия, соответствующие возможностям школьников и их предпочтениям.

Основные результаты проведенного исследования могут быть использованы учителями трудового обучения общеобразовательных учебных заведений, преподавателями учебных заведений со специализацией „Декоративно-прикладное искусство”, преподавателями методики трудового обучения высших учебных заведений.

Основное содержание диссертации изложено в 11 публикациях автора.

Ключевые слова: личностно-ориентированный подход, трудовое обучение, профильное обучение, изделия из бисера.

SUMMARY

Borisova S.V. Realization of the personality orientated approach in the process of specialized labour education of senior pupils. – Manuscript.

The dissertation for a scientific degree of candidate of pedagogical sciences (specialty 13.00.02 – theory and methodology of labour education). – The Dragomanov National Pedagogical University. – Kyiv, 2006.

Approaches to the understanding of the notion of personality orientated education are elucidated; correlation of differentiation in the teaching process and specialized education in senior school is marked in the dissertation. Approaches to the formation of curriculums content are elucidated. Labour education curriculums content (specialization “Beads Wicker – Work” for pupils of the 10th-12th forms of schools of general education), its structure, the logical scheme of formation, functions that provide curriculum content realization, directions of activity on this curriculum are determined.

Factors to be taken into consideration in the process of specialized education of senior school pupils are determined, the leading psycho-physiological qualities necessary for making beads articles are marked, methodology for determining their development is worked out. Methodological principles of realization of the personality orientated approach in the process of specialized labour education of senior pupils using the example of “Beads Wicker – Work” specialization are represented. On the basis of the conducted research the influens of the formation of pupils’ knowledge, skills and habits of making beads articles, the development of creative thinking is determined.

The main content of the dissertation is given in 11 author’s publications.

Key words: personality orientated approach, specialized education, labour education, beads wicker-work.